

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL BAUDŽIAMOJO KODEKSO 7, 8, 95, 205, 206, 207 STRAIPSNIŲ IR PRIEDO
PAKEITIMO IR KODEKSO PAPILDYMO 100³ STRAIPSNIU ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 95, 205, 206, 207 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 100³ straipsniu įstatymo projektas (toliau – įstatymo projektas) parengtas:

1. siekiant Lietuvos nacionalinės teisės nuostatas tinkamai suderinti su Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ir žeminantį elgesį (toliau – Konvencija prieš kankinimą) reikalavimais, taip pat siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – Komitetas prieš kankinimą) sisteminio pobūdžio rekomendacijas Lietuvos Respublikai, susijusias su Konvencijos reikalavimus atitinkančios kankinimo nusikaltimo sudėties įtvirtinimu Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose;

2. siekiant labiau užtikrinti baudžiamąjį persekiojimą už užsienyje padarytus seksualinio pobūdžio, smurtinius nusikaltimus, nusikaltimus, pavojingus sveikatai bei nusikaltimus žmogaus laisvei;

3. rengiantis ratifikuoti ir siekiant įgyvendinti Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija) kai kurias Lietuvos baudžiamojo įstatymo normas neatitinkančias nuostatas;

4. siekiant Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodekso (toliau – BK) normas visa apimtimi suderinti su 2017 m. liepos 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2017/1371 dėl kovos su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu baudžiamosios teisės priemonėmis nuostatomis;

5. siekiant užtikrinti baudžiamosios atsakomybės už prekybos žmonėmis nusikaltimus neišvengiamumo ir teisingumo principų įgyvendinimą, Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis (toliau – Konvencija prieš prekybą žmonėmis) įgyvendinimą ir atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2017 m. gruodžio 4 d. raštu Nr. 17.2.-9504 pateiktą siūlymą baudžiamojo įstatymo 7 straipsnyje įtvirtintos universaliosios jurisdikcijos taikymo srities praplėtimo.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymo projektą parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Administracinės ir baudžiamosios justicijos grupės (grupės vadovė Simona Mesonienė, tel. (8 5) 266 2873, el. p. simona.mesoniene@tm.lt) vyresnysis patarėjas Jevgenijus Kuzma (tel. (8 5) 266 2884, el. p. jevgenijus.kuzma@tm.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

1. BK 8 straipsnyje numatytos sąlygos, kurioms esant, baudžiamoji atsakomybė pagal BK kyla už užsienyje padarytus nusikaltimus. BK 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad asmuo, padaręs užsienyje nusikaltimus, numatytus BK 5 (Lietuvos Respublikos piliečių ir kitų nuolat Lietuvoje gyvenančių asmenų baudžiamoji atsakomybė už užsienyje padarytus nusikaltimus) ir 6 (užsieniečių baudžiamoji atsakomybė už užsienyje padarytus nusikaltimus Lietuvos valstybei) straipsniuose, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu padaryta veika pripažįstama nusikaltimu ir už jos padarymą baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos valstybės ir Lietuvos BK. Vadinasi, už nusikalstamų veikų padarymą užsienyje Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolat Lietuvoje gyvenantys asmenys bus traukiami baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos nacionalinę teisę tik tuo atveju, jeigu BK nurodytos veikos bus taip pat kriminalizuotos ir nusikaltimo padarymo vietos valstybėje. BK 8 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta išimtis, pagal kurią Lietuvos Respublikos pilietis

ar kitas nuolat Lietuvoje gyvenantis asmuo, užsienyje padarę vieną ar kelis nusikaltimus, numatytus BK 8 straipsnio 3 dalyje, baudžiami nepaisant to, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos valstybės baudžiamąjį įstatymą. Tokių nusikalstamų veikų sąrašas yra baigtinis – baudžiamoji atsakomybė aptariamam atveju kiltų už 149 straipsnio 3 ir 4 dalyse (nepilnamečio ar mažamečio išžaginimas), 150 straipsnio 3 ir 4 dalyse (nepilnamečio ar mažamečio seksualinis prievartavimas), 151 straipsnio 2 dalyje (nepilnamečio privertimas lytiškai santykiuoti), 151¹ (lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą), 152¹ (jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas), 153 (jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas), 157 (vaiko pirkimas arba pardavimas) straipsniuose, 162 straipsnio 1 dalyje (vaiko išnaudojimas pornografijai), 307 straipsnio 3 dalyje (pelnymasis iš nepilnamečio asmens prostitucijos), 308 straipsnio 3 dalyje (nepilnamečio įtraukimas į prostituciją), 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse (disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba mažametis vaikas). Šiomis nuostatomis siekiama užkirsti kelią Lietuvos Respublikos piliečiams ir kiti nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantiems asmenims išvengti atsakomybės už užsienyje padarytus seksualinio pobūdžio nusikaltimus prieš vaikus, tuo įgyvendinant 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR, 17 straipsnio nuostatas. Kaip matyti iš esamo reglamentavimo, visos veikos, už kurių padarymą taikomas BK 8 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta išimtis, yra susiję su nepilnamečiais. Tačiau BK įtvirtina didelę įvairovę nusikalstamų veikų, kuriomis kėsinama į tokias pamatines vertybes kaip žmogaus sveikata, bet kurio asmens seksualinio apsisprendimo laisvė bei kitas bendražmogiškas vertybes, tačiau gali susidaryti tokia situacija, kai už vieną ar kitą Lietuvoje sunkiu ar apysunkiu nusikaltimu pripažįstamą veiką užsienyje nėra numatyta baudžiamoji atsakomybė (pavyzdžiui, yra kai kuriuose užsienio valstybėse leidžiamas arba toleruojamas moters lytinių organų žalojimas, išžaginimas santuokoje ir panašūs nusikalstami veiksmai). Tokiu atveju pilnametis asmuo, tapęs, pvz., seksualinio prievartavimo ar išžaginimo auka, nebūtų tinkamai apsaugotas Lietuvos baudžiamojo įstatymo normomis. Savo ruožtu asmuo, tam tikrais atvejais vykdęs netgi sunkius nusikaltimus, dėl galiojančio reglamentavimo gali išvengti baudžiamosios atsakomybės. *Aptariamam aspektu taip pat pažymėtina, kad dabartinis reglamentavimas neatitinka ir Stambulo konvencijos 44 straipsnio 3 dalies nuostatų.* Atkreiptinas dėmesys, kad, vadovaujantis Stambulo konvencijos 44 straipsnio 3 dalimi, nusikalstamų veikų, kaip nustatyta pagal šios konvencijos 36, 37, 38, 39 straipsnius, baudžiamajam persekiojimui vykdyti Šalys imasi būtinų teisėkūros priemonių, užtikrinant, kad jų *baudžiamoji jurisdikcija nepriklausytų nuo to, kad tokie veiksmai taip pat būtų laikomi nusikaltimais toje teritorijoje, kurioje jie buvo padaryti.* Įstatymo projekto rengėjų vertinimu, dabartinės BK 8 straipsnio 3 dalies jurisdikcijos taisyklės (Stambulo konvencijos 44 straipsnio 3 dalies nuostatų kontekste) *pilna apimtimi neapima* kai kurių nusikalstamų veikų, numatytų Stambulo konvencijos 36 straipsnyje¹ (kiek tai susiję su seksualiniu smurtu prieš suaugusius asmenis), 37 straipsnyje² (priverstinė santuoka), 38 straipsnyje³ (moters lytinių organų

¹ Stambulo konvencijos 36 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos (seksualinis smurtas, įskaitant išžaginimą), Įstatymo projekto rengėjų vertinimu, *tinkama apimtimi kriminalizuotos* BK 149, 150 ir 151 straipsniuose, todėl papildomi BK Specialios dalies pakeitimai šiuo aspektu *nėra reikalingi*.

² Stambulo konvencijos 37 straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos (priverstinė santuoka), Įstatymo projekto rengėjų vertinimu, *tinkama apimtimi kriminalizuotos* BK 148 straipsnyje, todėl papildomi BK Specialios dalies pakeitimai šiuo aspektu *nėra reikalingi*. Tuo tarpu, 37 straipsnio 2 dalyje nurodytų nusikalstamų veikų turinys atitinka prekybos žmonėmis (vaikais) sudėties požymius, todėl nurodyti veiksmai *turėtų būti kvalifikuojami* pagal BK 147 ar 157 straipsnius (įskaitant pasikėsinimą padaryti šiuos nusikaltimus). Šiuo aspektu kartu pažymėtina, kad BK 147 ir 157 straipsniai jau yra įtraukti į BK 7 straipsnio sudėtį, todėl jų papildomas išskyrimas BK 8 straipsnio 3 dalyje nėra reikalingas.

³ Įstatymo projekto rengėjų vertinimu, Stambulo konvencijos 38 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos (moters lytinių organų žalojimas), priklausomai nuo padaryto moters sveikatos sutrikdymo masto, kvalifikuotinos kaip sunkus arba nesunkus žmogaus sveikatos sutrikdymas, todėl *tinkama apimtimi kriminalizuotos* BK 135 ir 138 straipsniuose ir dėl šios priežasties papildomi BK Specialios dalies pakeitimai šiuo aspektu *nėra reikalingi*.

žalojimas) ir 39 straipsnyje⁴ (priverstinis nėštumo nutraukimas ir priverstinė sterilizacija) (priverstinė santuoka). Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, BK 8 straipsnio 3 dalies nuostatos pildytinos naujomis nuorodomis į BK 135, 138 ir 148 straipsnius, kartu nuorodose į BK 149 – 151 straipsnius atsisakant šių straipsnių atskirų dalių įvardinimo BK 8 straipsnio 3 dalyje.

2. Pagal Konvencijos prieš prekybą žmonėmis 4 straipsnyje įtvirtintą prekybos žmonėmis apibrėžtį, ji apima ir išnaudojamą priverstiniam darbui ar paslaugoms. Be to, Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą Protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (su išlyga ratifikuotas 2003 m. balandžio 22 d.) 3 straipsnis prekybą žmonėmis apibrėžia kaip žmonių verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar jų paėmimą gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas (pagal šio protokolo straipsnio nuostatas) apima ir kitų asmenų išnaudojamą prostitucijos forma bei kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ir paslaugas, vergiją ar veiklą panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą. Darytina išvada, kad šiame tarptautinės teisės akte įtvirtintos atskirą prekybos žmonėmis formą – išnaudojamą priverstiniam darbui – apibrėžiančios nuostatos atitinka BK 147¹ straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų sudėtis. BK 7 straipsnis įtvirtina universalios jurisdikcijos principą nacionalinėje baudžiamojoje teisėje, tačiau jame įtvirtintas baigtinis nusikalstamų veikų sąrašas neapima visų prekybos žmonėmis formų – nusikalstama veika, numatyta BK 147¹ straipsnyje, nepatenka į universalios jurisdikcijos taikymo sritį. Ši teisinio reguliavimo spraga neužtikrina baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo ir teisingumo principų įgyvendinimo tais atvejais, kai BK 147¹ straipsnyje numatyta nusikalstama veika padaroma ne Lietuvoje prieš Lietuvos piliečius.

3. Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnyje yra įtvirtintas kankinimo nusikaltimo apibrėžimas bei nurodyti pagrindiniai šio nusikaltimo sudėties požymiai. Kartu Konvencijos prieš kankinimą 4 straipsnio nuostatos, atsižvelgiant į o šio nusikaltimo pavojingumą ir pobūdį, įpareigoja valstybes nares numatyti adekvačias, apgrasančias ir proporcingas baudžiamąsias sankcijas už tyčinius kankinimo veiksmus ar neveikimą. Atitinkamai, vadovaujantis Konvencijos prieš kankinimą nuostatomis, valstybės, ratifikavusios šį tarptautinės teisės aktą, įsipareigoja savo nacionalinės teisės aktuose atskirai kriminalizuoti Konvencijos prieš kankinimą reikalavimus atitinkantį kankinimo nusikaltimą. Kartu pažymėtina, kad Komitetas prieš kankinimą (kontroliuojantis Konvencijos prieš kankinimą nuostatų tinkamą įgyvendinimą valstybėse narėse), konstatavęs sisteminio pobūdžio Konvencijos prieš kankinimą nuostatų įgyvendinimo spragą, *visuose savo raportuose Lietuvos Respublikai⁵ nuosekliai įpareigoja Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinti Konvencijos prieš kankinimą 1 ir 4 straipsnių reikalavimus atitinkančią kankinimo nusikaltimo sudėtį*. Kartu, vadovaujantis Komiteto prieš kankinimą ataskaitose nurodytomis rekomendacijomis Lietuvos Respublikai, Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose kriminalizuotinam kankinimo nusikaltimui *neturėtų būti taikoma apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis*. Tuo tarpu Lietuvos Respublika visuose Komiteto prieš kankinimą vertinimų laikotarpiuose sulaukdavusi nuolatinio pobūdžio tarptautinės kritikos bei neigiamo įvertinimo dėl Konvencijos prieš kankinimą esminių nuostatų neįgyvendinimo, aptariamam aspektu *kaskart bandydavo pagrįsti* nacionalinių baudžiamųjų įstatymų pakankumą, pažymėdama, kad, neatsižvelgiant į tai, kad Lietuvos baudžiamajame įstatyme nenumatyta specialioji kankinimo nusikaltimo sudėtis, asmuo už Konvencijos prieš kankinimą

⁴ Stambulo konvencijos 39 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos (priverstinis nėštumo nutraukimas ir priverstinė sterilizacija), įstatymo projekto rengėjų vertinimu, vertintini kaip sunkus žmogaus sveikatos sutrikdymas, todėl *tinkama apimtimi kriminalizuotos* BK 135 straipsnyje ir dėl šios priežasties papildomi BK Specialios dalies pakeitimai šiuo aspektu *nėra reikalingi*.

⁵ Pavyzdžiui, Committee against Torture. Conclusions and recommendations of the Committee against Torture (Lithuania). February 2004 (CAT/C/CR/31/55); Committee against Torture. Concluding observations of the Committee against Torture (Lithuania). January 2009 (CAT/C/LTU/CO/219); Committee against Torture. Concluding observations on the third periodic report of Lithuania. 17 June 2014 (CAT/C/LTU/CO/3); Committee against Torture. List of issues prior to submission of the fourth periodic report of Lithuania. 3 June 2016 (CAT/C/LTU/QPR/4).

nurodytus kankinimo veiksmus gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal kitus BK straipsnius, kuriuose kriminalizuoti su žmogaus kankinimu susiję nusikaltimai. Pažymėtina, kad Komitetą prieš kankinimą šie Lietuvos Respublikos argumentai *neįtikino* ir Lietuvos Respublika *iki šiol sulaukia sisteminės tarptautinės kritikos dėl Konvencijos prieš kankinimą esminių nuostatų neįgyvendinimo*. Paminėtina ir tai, kad minėti Komiteto prieš kankinimą siūlymai dėl Lietuvos baudžiamųjų įstatymų tobulinimo *buvo perimti ir kituose Lietuvos Respublikos tarptautiniuose vertinimuose ir panaudoti šių vertinimų metu pateiktose rekomendacijose*⁶. Kartu būtina pažymėti ir tai, kad sisteminė lyginamoji Konvencijos prieš kankinimą ir Lietuvos baudžiamojo įstatymo nuostatų analizė leidžia konstatuoti, kad Konvencijos prieš kankinimą reikalavimus atitinkančios *kankinimo nusikaltimo sudėties Lietuvos baudžiamajame įstatyme išties nėra*. Dėl šių priežasčių, siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos priimtų tarptautinių įsipareigojimų laikymąsi baudžiamosios justicijos srityje, *būtini baudžiamojo įstatymo pakeitimai*.

4. 2017 m. liepos 5 d. buvo patvirtinta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1371 dėl kovos su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu baudžiamosios teisės priemonėmis (toliau – Direktyva). Pažymėtina, kad sisteminė Direktyvos ir Lietuvos baudžiamojo įstatymo nuostatų analizė leidžia konstatuoti, kad esamas teisinis reguliavimas Lietuvoje *iš esmės pilna apimtimi atitinka* visus Direktyvoje keliamus reikalavimus. Taip, Europos Sąjungos finansiniams interesams kenkiantis sukčiavimas ir kitos Direktyvoje nurodytos Europos Sąjungos finansiniams interesams kenkiančios nusikalstamos veikos yra pilna apimtimi kriminalizuotos atitinkamuose baudžiamojo įstatymo straipsniuose, kurie už visas Direktyvoje nurodytas nusikalstamas veikas, įskaitant Direktyvoje identifikuotus pavojingiausius nusikaltimus, numato veiksmingą, proporcingą ir atgrasomą sankciją, įskaitant griežtas laisvės atėmimo bausmes, taip pat tinkamu lygmeniu suderintos ir harmonizuotos Direktyvoje ir BK nurodytos apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo ir vykdymo senaties terminai, baudžiamosios jurisdikcijos taisyklės ir kitos nuostatos. Paminėtina ir tai, kad labai dažnu atveju baudžiamojo įstatymo normos įgyvendina Direktyvos nuostatas žymiai *platesne apimtimi* negu to reikalauja Direktyva, pavyzdžiui: nesiejant (neribojant) BK nurodytų nusikalstamų veikų draudžiamumo ir jos baudžiamumo su žalos darymu ar naudos gavimu būtent iš Europos Sąjungos biudžeto ar pagal Sutartis įsteigtų Sąjungos institucijų, organų, biurų ir agentūrų biudžetų arba jų tiesiogiai ar netiesiogiai valdomų ir prižiūrimų biudžetų; numatant baudžiamosios atsakomybės taikymą ir už mažesnius, negu numatyta Direktyvoje, padarytos didelės žalos ar gautos didelės naudos dydžius; tam tikrais atvejais apskritai nereikalaujant nusikaltimu padarytos žalos ar gautos naudos požymio nustatymo siekiant patraukti kaltininką baudžiamojon atsakomybėn; tam tikrais atvejais numatant žymiai griežtesnes maksimalias laisvės atėmimo bausmes negu reikalaujama Direktyvoje net už pačius pavojingiausius joje numatytus atvejus ir pan. Kita vertus, siekiant užtikrinti Direktyvos 7 straipsnio 3 dalyje ir baudžiamojo įstatymo tam tikrų straipsnių sankcijose nurodytas maksimalias laisvės atėmimo bausmių ribas (už Direktyvoje nurodytus pavojingiausius nusikalstamus) visišką suderinamumą, *reikalingos tam tikros nežymios baudžiamojo įstatymo korekcijos*. Atsižvelgiant į tai, įstatymo projekto autorių vertinimu, Lietuvos baudžiamasis įstatymas tinkama apimtimi suderintas su visais Direktyvos pagrindiniais reikalavimais ir kažkokio tolesni (kitokio pobūdžio negu siūloma įstatymo projektu) baudžiamojo įstatymo pakeitimai, įskaitant perteklinių specialiųjų baudžiamojo įstatymo normų kūrimą, nėra reikalingi ir, priešingai, būtų vertintini kaip netinkamas Europos Sąjungos teisės aktų pažodinis perkėlimas ir baudžiamojo įstatymo nuostatų sisteminis iškraipymas ir išbalansavimas.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

⁶ Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos visuotinės peržiūros antrojo ciklo metu Lietuvos Respublikai pateiktos *identiško turinio* rekomendacijos dėl kankinimo nusikaltimo sudėties įtvirtinimo Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.

1. Įstatymo projektu siūloma keisti BK 8 straipsnio 3 dalį ir išplėsti nusikalstamų veikų, už kurių padarymą užsienyje Lietuvos Respublikos pilietis ar kitas nuolat Lietuvoje gyvenantis asmuo būtų baudžiami nepaisant to, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos valstybės baudžiamąjį įstatymą, sąrašą. Siūloma numatyti, kad, be jau išvardintųjų, Lietuvos Respublikos pilietis ar kitas nuolat Lietuvoje gyvenantis asmuo būtų baudžiami už užsienyje padarytą: sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 straipsnis), nesunkų sveikatos sutrikdymą (BK 138 straipsnis), žmogaus veiksmų laisvės varžymą (BK 148 straipsnis), išžaginimą visais atvejais (BK 149 straipsnis pilna apimtimi), seksualinį prievartavimą visais atvejais (150 straipsnis pilna apimtimi), privertimą lytiškai santykiauti (151 straipsnis pilna apimtimi). Manytina, kad naujos siūlomo teisinio reguliavimo nuostatos labiau užtikrins baudžiamąjį persekiojimą už užsienyje padarytus seksualinio bei smurtinio pobūdžio pavojingus nusikaltimus. Taip pat bus tinkama apimtimi įgyvendintos Stambulo konvencijos 44 straipsnio 3 dalies nuostatos.

2. Siekiant užtikrinti greitą ir efektyvą prekybos žmonėmis nusikalstamų veikų atskleidimą, ištirimą ir tinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą, siūloma papildyti BK 7 straipsnyje esančių nusikalstamų veikų, kurių atžvilgiu taikoma universali jurisdikcija, sąrašą nuoroda į BK 147¹ straipsnį (išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms).

3. Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnyje yra įtvirtintas kankinimo nusikaltimo apibrėžimas bei nurodyti pagrindiniai šio nusikaltimo sudėties požymiai. Kompleksiškai įvertinus Konvencijoje prieš kankinimą nurodytą kankinimo apibrėžimą, *išskirtini tokie pagrindiniai kankinimo, kaip draudžiamo elgesio, elementai*: a) stipraus psichinio ar fizinio skausmo ar didelės fizinės ar dvasinės kančios sukėlimas; b) tyčinis skausmo ar kančios sukėlimas; c) kankinimas gali pasireikšti bet koku (neteisėtu) veiksmu ar neveikimu; d) specialusis nusikaltimo subjektas; e) specialaus nusikalstamo tikslo siekis.

3.1. Kankinimas tarptautiniu lygiu pripažįstamas šiurkščiausiai žmogaus teises pažeidžiančiu elgesiu bei laikytina sunkiausia nežmoniško ir žeminančio elgesio forma, kuri nuo kitų draudžiamo (nežmoniško ar žeminančio) elgesio apraiškų skiria ypač šiurkštus pažeidimo pobūdį ir padariniai asmens fiziniui ir psichiniui integralumui bei psichinio ar fizinio skausmo arba kančios *sukėlimo intensyvumas*. Dėl šios priežasties Konvencijoje prieš kankinimą kankinimas apibūdinamas draudžiamu elgesiu (veiksmu ar neveikimu), kuris *sukelia tiek stiprų psichinį ir (ar) fizinį skausmą, tiek dideles fizines ar dvasines kančias*. Pastebėtina ir tai, kad Konvencijoje prieš kankinimą *nedaromas dirbtinis skirtumas* tarp šių nusikalstamų padarinių ir kankinimo nusikaltimo sudėties privalomais požymiais *pripažįstami tiek stipraus skausmo, tiek didelės kančios sukėlimas*. Taigi, kad pagal Konvenciją prieš kankinimą (ir pagal įstatymo projekto siūlomą normą) asmuo būtų pripažintas buvęs kankintas reikia įrodyti, kad: a) asmuo patyrė skausmą arba kančią; b) skausmas ar kančia buvo fizinė arba psichinė ir c) skausmas ar kančia buvo stiprus. Atitinkamai šie pavojingi padariniai laikytini vienu pagrindiniu šio draudžiamo elgesio požymiu ir yra *privalomas* kankinimo nusikaltimo sudėties elementas, kuris, kvalifikuojant tam tikrus veiksmus kaip kankinimą pagal įstatymo projekto siūlomą normą, turi būti privalomai nustatytas.

3.2. Kankinimui, atsižvelgiant į jo vykdymo būdą ir metodą, paprastai priskiriami itin žiaurūs, didelės fizinės ir (ar) psichinės kančias bei skausmą sukeliantys būdai. Kaip minėta, pagrindinis kriterijus, skiriantis kankinimą nuo kitų draudžiamo (nežmoniško ar žeminančio) elgesio apraiškų, – psichinio ar fizinio skausmo arba kančios *sukėlimo intensyvumas*. Kita vertus, kitos ypatingo žiaurumo formos – *itin žiaurus elgesio* – labai pavojingos tyčinės veikos, taip pat pasižyminčios itin stipriu asmeniui sukeliama fiziniu ir (ar) psichiniu skausmu arba didele fizine ar psichine kančia, pasekmės savo pobūdžiu, pavojingumu, žiaurumu, intensyvumu bei stiprumu *iš esmės prilygsta* kankinimo sukeliamiems padariniams. Be to, šia ypatingo žiaurumo forma sukeliamos pasekmės taip pat *visiškai atitinka* Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnyje nurodytus padarinius (t. y. *itin žiauriu elgesiu gali būti sukeliamas tiek stiprus psichinis ir (ar) fizinis skausmas, tiek didelės fizinės ar dvasinės kančios*). Kankinimo ir itin žiaurus elgesio panašų pobūdį ir pavojingumą atskleidžia ir baudžiamojo įstatymo normos (BK 129 str. 2 d. 6 p., 135 str. 2 d. 6 p., 138 str. 2 d. 6 p.), įtvirtinančios šias ypatingo žiaurumo formas kaip lygiavertes alternatyvas. Kartu pažymėtina ir tai, kad nusikalstamais veiksmais ar neveikimu sukeliamas stiprus skausmas ir (ar)

kančia – *grynai subjektyvus elementas*, priklausantis (kaip ir skausmo ar kančios stiprumas) nuo kiekvienos bylos individualių aplinkybių bei nuo aukos patirties ir suvokimo, todėl ribą, kada itin žiaurus elgesys tampa kankinimu ir atvirkščiai, objektyviai nustatyti yra gana sunku (jeigu apskritai įmanoma) ir dėl šios priežasties galimi bandymai atriboti šias ypatingos žiaurumo formas laikytini dirbtiniais. Atsižvelgiant į tai, kad abiejų ypatingo žiaurumo formų teisiniai padariniai tiek kančios, tiek itin aštraus skausmo sukėlimo atveju *išlieka vienodi* bei, turint omeny, kad kankinimo pagal tarptautinę teisę samprata *apima* tiek stipraus skausmo, tiek kančių sukėlimą, *nėra pagrindo dirbtinai atriboti* kankinimo nuo itin žiauraus elgesio ir dėl šių priežasčių įstatymo projekte *siūloma kriminalizuoti abi šias ypatingai žiauraus elgesio formas*.

3.3. Vadovaujantis Konvencijos prieš kankinimą nuostatomis, kankinimas reiškia *bet kokius veiksmus*, kuriais tyčia asmeniui sukeliamas tiek stiprus fizinis ar psichinis skausmas, tiek didelės fizinės ar dvasinės kančios. Neatsižvelgiant į tai, kad Konvencijoje prieš kankinimą kankinimas yra nurodomas kaip aktyvus nusikaltimas (pasireiškiantis „veiksmais“), šio termino vartojimas *visiškai nereiškia, kad kankinimas negali pasireikšti neveikiant* (pavyzdžiui, ilgai trunkantis reikalingos medicinos pagalbos nesuteikimas, nemaitinimas, minimalių higienos sąlygų neužtikrinimas ir pan.). Be to, kadangi kankinimas Konvencijoje prieš kankinimą apibrėžiamas per specialiojo subjekto veiksmus, tokius veiksmus gali atlikti kiti asmenys, specialiajam subjektui kurstant arba sutinkant ar tyliai pritarant (t. y. pastarojo neveikimu). Būtent terminas „tylus pritarimas“ rodo, kad viešosios valdžios pareigūnas ar kitas oficialias pareigas einantis asmuo kankina pasyviai – neveikdamas, tačiau turėdamas pareigą bei galimybę veikti ir taip išvengti kankinimą sudarančių veiksmų atlikimo. Be to, vadovaujantis Konvencijoje prieš kankinimą nurodytu kankinimo apibrėžimu, *kankinimas nebūtinai reiškia ir trunkamuosius veiksmus*, kadangi stiprų fizinį ar psichinį skausmą gali sukelti ir vienkartinis itin žiaurus veiksmas, t. y. kankinimo apibrėžimo formuluotė „bet koks veiksmas“, palieka galimybę kankinimu pripažinti tiek vienkartinį ir trumpą laiką trunkantį veiksmą, tiek daugkartinius, ilgą laiką trunkančius veiksmus. Kartu Konvencijoje prieš kankinimą nurodytas *kankinimo apibrėžimas taip pat neapribojamas* ir tik tiesioginiu poveikiu nukentėjusiojo kūnui. Manytina, kad tokia tarptautinėje teisėje įtvirtinta pozicija yra teisinga, kadangi galimos situacijos, kai kaltininkas, siekdamas sukelti kančias (psichinį skausmą) nukentėjusiajam, poveikį daro ne paties nukentėjusiojo kūnui, o jam brangiam objektui ir pan. Akcentuotina ir tai, kad pagal Konvenciją prieš kankinimą kankinimui priskiriami *bet kokie* itin žiaurūs, didelės fizinės ir (ar) psichinės kančias bei skausmą sukeliantys būdai, kuriems tuo pačiu, kaip minėta, būdingas itin didelis psichinio ar fizinio skausmo arba kančios sukėlimo intensyvumas, dėl ko *kankinimas apima labai daug įvairių draudžiamų veikų*, kuriomis asmeniui gali būti sukeliamos Konvencijoje prieš kankinimą nurodytos pasekmės, spektrą. Dėl šių priežasčių bei atsižvelgiant į kankinimo ar itin žiauraus elgesio pasireiškimo būdų ir formų įvairovę, įstatymo projekte siūlomoje kankinimo nusikaltimo dispozicijoje *nesiekiama detalizuoti ir atskirai tiksliai įvardinti* visus galimus kankinimo ar kito itin žiauraus elgesio veiksmus (ar neveikimą) ir (ar) šių veikų padarymo būdus (kuriais asmeniui būtų galima sukelti Konvencijoje prieš kankinimą nurodytus padarinius), kadangi visų kankinimo ir itin žiauraus elgesio galimų būdų ir formų atskiras tiesioginis įvardinimas siūlomo straipsnio dispozicijoje *nėra tikslingas ir vargu ar apskritai būtų įmanomas*. Atitinkamai, įstatymo projekto normoje *siūloma kriminalizuoti* bet kokius kankinimo būdus ar kitokias itin žiauraus elgesio (bet kurias) formas, visų šių ypatingo žiaurumo formų, apraiškų bei būdų straipsnio dispozicijoje tiesiogiai neįvardinant. Aptariamam aspektui taip pat paminėtina, kad Lietuvos Aukščiausiais Teismas yra išsaikinęs⁷, kokie veiksmas (ar neveikimas) galėtų būti priskiriami prie kankinimo arba itin žiauraus elgesio, todėl, manytina, taikant įstatymo projekte siūlomą normą, papildomai būtų galima remtis ir jau esamais Lietuvos teismų praktikos išaiškinimais.

3.4. Vadovaujantis tiek Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnio, tiek įstatymo projekto nuostatomis, kankinimas – *tik tyčinė nusikalstama veika* ir tyčia yra *būtinasis* kankinimo nusikaltimo subjektyvusis požymis, kurį, siekiant sėkmingo baudžiamojo įstatymo normos

⁷ Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“.

inkriminavimo, kiekvienu atveju reikia nustatyti ir įrodyti. Atitinkamai, neatsargus veikimas ar neveikimas negali būti kvalifikuojami kaip kankinimas. Taip pat kankinimu *negali būti* laikomi ir skausmas bei kančios, kurie atsirado nepriklausomai nuo viešosios valdžios pareigūno ar kito oficialias pareigas einančio asmens sprendimų ir (ar) veiksmų ar neveikimo (t. y. pareigūnui apskritai neatliekant jokių tyčinių kankinimo veiksmų ar neveikimo), o dėl tam tikrų sąlygų, nulemtų nepakankamų ekonominių išteklių ar kitų organizacinių ar politinių veiksnių stoka.

3.5. Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnyje nedviprasmiškai nurodoma, kad turi būti baudžiamas tik toks veiksmas, kai Konvencijoje prieš kankinimą nurodytus padarinius (skausmą arba kančią) sukėlė viešosios valdžios pareigūnas (arba jis buvo sukeltas jam kurstant arba sutinkant, ar jo tyliu pritarimu) arba taip nusikaltimai elgėsi kitas oficialias pareigas einantis asmuo. Toks *specialiojo subjekto* įvardijimas Konvencijoje prieš kankinimą rodo, kad valstybė pagal šį tarptautinės teisės aktą *neįsipareigojama* nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose *kriminalizuoti „privačių“ kankinimo atvejų* (padarytų ne viešosios valdžios pareigūnų ar kitų oficialias pareigas einančių asmenų) ir kankinimo teisinis reglamentavimas privačių asmenų dimensijoje *nepatenka* į Konvencijos prieš kankinimo reguliavimo sferą. Atsižvelgiant į tai, įstatymo projekte įtvirtinta specialioji kankinimo nusikaltimo sudėtis *nėra susijusi* su kankinimo teisiniu reglamentavimu privačių asmenų dimensijoje, o *savo esme priskirtina prie nusikaltimų žmoniškumui*, kurių subjektas yra viešosios valdžios (valstybės) atstovas arba asmuo (asmenys), veikiantis valstybės leidimu, palaikymu ar pritarimu.

3.6. Konvencijoje prieš kankinimą 1 straipsnyje nurodytame kankinimo nusikaltimo apibrėžime be kitų šio nusikaltimo sudėties požymių įvardinamas ir kankinimo *specialusis tikslas* – išgauti iš jo ar trečiojo asmens informaciją arba prisipažinimą, nubausti jį už kokią nors veiksmą, kurį jis arba trečiasis asmuo įvykdė ar yra įtariamas jį įvykdęs, arba įbauginti ar priversti jį arba trečiąjį asmenį ką nors padaryti, arba dėl bet kurios kokių nors diskriminavimo grindžiamos priežasties. Įstatymo projekto autorių požiūriu, *šis kankinimo nusikaltimo sudėties požymis yra abejotinas ir nepagrįstas*. Pirmiausia, Konvencijoje prieš kankinimą nurodytas kankinimo nusikaltimo tikslas yra *labai neapibrėžtas ir neaiškus turinio*, kas savo ruožtu keltų pagrįstą abejonių dėl įstatymo projektu siūlomos baudžiamojo įstatymo normos tikrosios taikymo srities ir apimties bei tuo pačiu neišvengiamai *sukeltų šios normos aiškinimo, interpretavimo bei sėkmingo praktinio taikymo problemas*. Be to, kompleksiskai išanalizavus visus kitus kankinimo nusikaltimo sudėties požymius bei įvertinus kankinimo nusikaltimo pavojingumo pobūdį, tampa akivaizdu, kad, net ir nesant nei vieno iš Konvencijoje prieš kankinimą išvardytų kankinimo specialiųjų tikslų, Konvencijoje prieš kankinimą nurodyti specialaus subjekto nusikalstami veiksmai ar neveikimas, sukeliantys nukentėjusiam asmeniui stiprų fizinį ar psichinį skausmą arba didelę kančią, savo pobūdžiu ir esme *vis tiek turi būti laikytini (ir turi būti baudžiami) kankinimu*. Kitaip tariant, vertinant pačią veiką, kurią būtų galima kvalifikuoti kaip kankinimą, *nėra skirtumo*, ar kaltininkas veiksmų ėmėsi siekdamas išgauti informaciją ar siekdamas atkeršyti, ar neturėdamas jokio konkretaus tikslo. Be to, išdėstant siūlomoje BK normoje kaltininko tikslus, visada gali kilti klausimas, kodėl tokie patys kaltininko veiksmai, jeigu jais, pavyzdžiui, norima išgauti informaciją, yra kankinimas, o jeigu jais siekiama kitokių dispozicijoje nenurodytų tikslų, jau nebebus laikomi kankinimu. Įstatymo projekto autorių vertinimu, visi veiksmai ar neveikimas, kuriais kankinamas žmogus, yra neabejotinai pavojingi ir turi būti vienodai baudžiami bei draudžiami. Paminėtina ir tai, kad Lietuvos Respublika kartu privalo vykdyti įsipareigojimus pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – EŽTK), kurios aiškinimo praktika (EŽTT nepateikia išsamaus „uždraustų“ tikslų sąrašo) rodo, kad veika būtų kvalifikuojama kaip kankinimas, *nėra būtina* identifikuoti, kad pažeidėjas, darydamas uždraustą veiką, turėjo specifinį tikslą ir toks specialus tikslas *nėra būtinas* kankinimo nusikaltimo sudėties požymis. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnyje nurodytų *kankinimo specifinių tikslų išvardijimas* Lietuvos nacionalinėje baudžiamojoje teisėje yra *nebūtinas ir be pagrindo siaurintų* veikų, kurios gali būti kvalifikuojamos kaip kankinimas, ratą ir dėl šių priežasčių įstatymo projekte siūlomo BK straipsnio dispozicijoje nėra įtvirtinimas.

3.7. Pažymėtina, kad tam tikras skausmas, kentėjimas ir pažeminimas yra dažnai tiesiog neišvengiamas valstybei taikant tam tikras teisėtas valstybės prievartos priemones – bausmes, baudžiamojo poveikio priemones, procesines prievartos priemones, skirtingo pobūdžio nuobaudas (įskaitant įkalinimo įstaigose) bei kitokio pobūdžio sankcijas, todėl, siekiant neapimti teisėtų skausmo bei kančios sukėlimo atvejų (įskaitant atvejus, kurie apskritai nepriklauso nuo viešosios valdžios pareigūnų sprendimų ir (ar) veiksmų ar neveikimo bei tam tikrų sąlygų, nulemtų tam tikrų ekonominių, organizacinių ar politinių priežasčių), Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnyje įtvirtinta išimtis, papildomai išsaikanti, *kokie veiksmai Konvencijos prieš kankinimą kontekste nelaikytini kankinimu*. Siekiant analogiškų tikslų, Konvencijos prieš kankinimą 1 straipsnyje įtvirtinta išimtis taip pat įtvirtinama įstatymo projekte siūlomo straipsnio dispozicijoje.

4. Siekiant tinkamai suderinti Direktyvos 7 straipsnio 3 dalyje ir BK 205, 206 ir 207 straipsnių sankcijose nurodytas maksimalias laisvės atėmimo bausmių ribas, įstatymo projektu siūlomos minėtų baudžiamojo įstatymo straipsnių sankcijų nežymios korekcijos.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Numatoma, kad įstatymo projektas neturės neigiamų pasekmių, kadangi, priešingai, jo tikslas yra labiau sustiprinti nukentėjusių asmenų teisinę padėtį bei užtikrinti baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumą ir platesnį taikymą už užsienyje padarytas smurtinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Be to, įstatymo projekto nuostatomis prisidedama prie Stambulo konvencijos ir nacionalinės teisės nuostatų didesnio suderinamumo bei užtikrinamas Konvencijos prieš kankinimą nuostatų tinkamas įgyvendinimas.

6. Kokią įtaką priimti įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymo projekto priėmimas įtakos korupcijai neturės. Manytina, kad įstatymo projektas turės teigiamos įtakos kovojant su smurtu, ypač prieš moteris, kai šie nusikaltimai padaromi užsienyje.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo projekto priėmimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus įstatymo projektą, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

9. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir yra suderinti su Europos Sąjungos teisės aktais.

11. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Įstatymui įgyvendinti įgyvendinamųjų teisės aktų nereikės.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymo projektui įgyvendinti papildomų valstybės biudžeto lėšų nereikės.

13. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projektas derintas su Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Europos teisės departamentu prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Lietuvos Respublikos generaline prokuratūra ir Policijos departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos,.

14. Įstatymo projekto reikšminiai žodžiai

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems Įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „*Baudžiamasis kodeksas*“, „*jurisdikcija*“, „*kankinimas*“, „*priverstinis darbas*“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

 Teisingumo ministras
Elvinas Jankevičius
20190413